

COLECTIVITATEA SOCIALĂ ȘI INDIVIDUALITATEA UMANĂ ÎN VIZIUNEA LUI CONSTANTIN STERE

SOCIAL COLLECTIVITY AND HUMAN INDIVIDUALITY IN THE OPINION OF CONSTANTIN STERE

Valentin MĂRGINEANU, lector univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The article contains the discussion about the relevance of concepts of C. Stere. The essential dimensions of this article valorizes the political-legal and social organization doctrine outlining the logic of analysis and ideas of the Romanian thinker. Evoking the concept of populism, as a dominant concept promoted in the writing of the thinker, but also relevant dimensions of the ways of social organization based on the cooperation between individuals, in the general interest, as well as the human personality development while complying with their constitutional rights.

Keywords: *political-legal doctrine, logic of social organization, cooperation, individuality, personality, state and law*

Numit *basarabeanul nedreptățit de către contemporanii săi* [1, p.199], Constantin Stere (1865-1936) este autorul unor importante concepte socio-juridice. Opera acestuia a fost tot timpul studiată și analizată, însă actualmente se încearcă prin mai multe studii o adevărată revigorare a operei lui C.Stere. Multe idei formulate și dezvoltate de gânditorul român acum o sută de ani sunt marcate de actualitate. De asemeni, ideile lui Constantin Stere sunt confirmate de evoluțiile economice, sociale și politice ale secolului al XX-lea. „Diversitatea problemelor la care se referă C. Stere în opera sa ne fac să înțelegem importanța și actualitatea opiniilor expuse de autor, dar și interesul de care a dat dovadă gânditorul român pentru procesele sociale ale contemporaneității” [2, p. 136]. Pan Halippa, cu referire la personalitatea lui C. Stere, afirmă că este complicat în aceeași măsură să-l critici sau să îl elogiezi, deoarece „a fost un om de știință, a fost un luptător politic, a fost un ideolog, a fost un literat, a fost un orator, a fost un publicist și, mai presus de toate, a fost Om” [3, p.33].

C.Stere a fost, în primul rând, desigur, un iubitor de țară și patriot, un sociolog și om politic, dar și un constituționalist desăvârșit. „Stere a căutat cu înfrigurare o cale de dezvoltare a României la începutul secolului XX în funcție de condițiile ei specifice, ducând o dispută cu exponenții marxismului european și cu cei români. Or, argumenta Stere, problemele specifice ale României erau altele, în substanța lor, decât cele ale societăților occidentale și cele aflate pe agenda unui partid de tip socialist. În consecință, teoria care prevedea trecerea tuturor

societăților, mai devreme sau mai târziu, spre modelul societății comuniste este o „utopie”, iar un partid social-democrat, într-o țară ca România, este o „formă fără fond ” [4, p.81]. Creând un adevărat proiect social, un sistem sociologic (care înainte de Durkheim a arătat procesul diferențierii sociale prin degajarea individualității), C.Stere a încercat prin activitatea politică să perfecționeze societatea românească în baza ideilor sale progresiste. „Cred că a venit vremea ca această stare de lucruri să fi e schimbată (...) deoarece se simte nevoia urgentă de a crea o adevărată cultură națională, de a sădi adânc în tânăra societate românească interese intelectuale generale și științifice, ca să se poată naște la noi în țară un mediu în adevăr cult și civilizată [5].

Înzestrat cu o solidă cultură sociologică și juridică, însușindu-și din literatura filosofică a vremii acele tendințe care răspundeau orientării sale social-istorice, C.Stere și-a organizat întreaga platformă ideologică pornind de la opinia și poziția sa în problemele centrale ale vieții social-politice a epocii. Fiind influențat de narodnicismul slav, fapt recunoscut de el însuși, C. Stere crează un curent izvorât în totalitate din realitatea românească, numit poporanism politic, astfel doctrina politică poporanistă își are originile în opera acestei personalități de primă mărime a gândirii politice românești moderne. Poporanismul reprezintă un curent de gândire socială și politică în societatea românească de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Înainte de a deveni o doctrină politică, articulată conceptual, cu funcții explicative și program explicit, poporanismul s-a prezentat ca o atitudine morală la problematica unei societăți aflate într-un punct critic al consolidării structurilor sale. După cum poporanismul literar urmărirea dezvoltarea poporului prin literatură, așa și poporanismul politic urmărirea dezvoltarea țărânimii printr-o politică adecvată promovată de conducerea țării. Despre concepțiile lui C. Stere, profesorul Gh. Bobâna afirmă că: „Astăzi, analizele, ideile și argumentele invocate de Constantin Stere în sprijinul doctrinei sale nu sunt cunoscute decât superficial în cercurile intelectuale din România și Republica Moldova, iar publicul larg are o reprezentare foarte vagă despre ce a însemnat poporanismul în gândirea românească. Opera capitală a lui Constantin Stere - Social-democratism sau poporanism? - a rămas timp de 90 de ani în variantă de revistă, fiind publicat ca un ciclu de studii în „Viața Românească”, în anii 1907- 1908” [4].

Dominant o perioadă de aproximativ 30 de ani, în plan politic, poporanismul este apreciat ca cea mai radicală poziție reformatoare, datorită crezului democratic și militantismul pentru înfăptuirea reformei politice și a celei agrare. „Timp de treizeci de ani, toate partidele au trăit din programul său. Cooperatism, țărânim, constituționalism, contencios administrativ, agrarianism, libertăți publice, expropriere, vot universal, în toate aceste reforme de idei a fost un precursor” [6, p.339]. Poporanismul este o doctrină care are în vedere simultan cele trei accepțiuni ale

conceptului de popor. Stere va preciza semnificația termenului de poporanism, ca expresie politică a unei realități concrete, având în vedere trei sensuri ale noțiunii de popor: cel etnic, de „popor-națiune”, cel istoric, de „categorii pozitive”, care lucrează într-un moment dat în sensul progresului istoric, și cel social, de popor ca „majoritate imensă”, „masa muncitoare concretă” [7, p.132-133]. Denumirea de poporanism exprima ideea fundamentală de *program pentru popor* și nu *popor pentru program* [7].

Sistemul de gândire a lui C.Stere se conturează destul de bine încă din teza sa de licență cu tema *Evoluția personalității și noțiunea de persoană în drept*. El pune la baza societății factorul cooperăției și reduce societatea la organizarea muncii productive, prin cooperăție. Pentru C.Stere cooperăția este un principiu fundamental al organizării sociale și presupune o *putere a maselor*; o putere nelimitată, care decide reușitele societății în lupta pentru existență și pentru progres. Progresul uman constă în trecerea de la lipsa societății și a oricărei individualități spre individualizare și cooperare, iar evoluția mecanismului social constă în „creșterea puterii de cooperăție socială”. Sigur că, atunci când vorbim despre concepțiile promovate de constantin Stere nu putem face abstracție de contextul în care acestea s-au dezvoltat și de tendințele majore ale timpului în care acesta a activat. Astfel, raportat la direcția generală a „socialismului” său poporanist, este explicabilă recunoașterea autorității concepțiilor lui I. Kant, despre care C.Stere afirmă că e „cel mai mare cugetător al timpurilor moderne”, chiar dacă în perioada de tinerețe dădea preferință neokantianismului lui C.Goring și pozitivistului lui A.Comte. În același timp, nu mai puțin semnificativă este recunoașterea valorii operei lui Ihering, care au servit ca puncte de reper în domeniu dreptului sau al teoriei statului, iar în raport cu probleme de drept constituțional, constituționalistul englez Dicey.

Utilizând un bogat material etnografic despre orânduirile comunei primitive, jurisprudența dreptului roman primitiv și evolutiv, autorul lucrării *Evoluția personalității și noțiunea de persoană în drept* urmărea geneza ideii de individualitate umană și modul în care omul liber a devenit adevăratul subiect al dreptului. Studiul comparativ al dreptului roman și al dreptului modern îi permite lui C.Stere să demonstreze că ideea autonomiei individului și transformarea persoanei fizice a acestuia în adevăratul subiect de drept este produsul unei evoluții istorice îndelungate. Ideile de libertate și dreptate individuală sunt niște categorii istorice și nu ca ceva dat natural: „Pe când în dreptul romanic... cetățenii erau – după expresia lui Ihering – proprietatea statului cu tot ce dâșii posedau, astăzi statul, cu tot ce e în raport cu el, este, putem spune, un fel de proprietate a cetățenilor” [8, p.360]. Perspectiva din care C. Stere abordează probleme legate de rolul individualității în drept este de o incontestabilă actualitate. Aspectele la care s-a referit C. Stere în lucrarea sa de licență au fost formulate pornind de la contextul social concret al momentului istoric: Acestea însă nu sunt foarte diferite sau străine nouă

Idealul lui C.Stere este o organizare socială și un mecanism juridic care să aibă la bază supremația și autonomia individului, tratarea acestuia nu ca un „lucru” sau ca o ființă, având o personalitate juridică reflectată, ci ca fiind singurul și autenticul subiect al dreptului.

În atare situație, Referindu-se la contribuția diferitor personalități la cercetarea dreptului, C. Stere pune în valoare modul în care Ihering a „întreprins studiul dreptului după o metodă severă științifi că” [5, p. 23]. Despre aportul lui Ihering la abordarea științifică a dreptului, C. Stere afirmă că definiția asupra dreptului formulată de acesta este una radicală, deoarece până la el definirea dreptului se realiza prin noțiunea de voință. Astfel „drepturile nu există pentru a realiza ideea voinței juridice abstracte, ele servesc (...) pentru a garanta interesele vieții, a satisface nevoile ei, a realiza scopurile ei (...). Utilitatea nu voința este substanța dreptului” [5, p.25]. De asemenea, C. Stere menționează că prin identificarea și analiza pârghiilor sociale Ihering a reușit să realizeze justificarea științifică a rolului factorilor morali în organizarea și ordinea socială. „Mai întâi știința dreptului este o știință eminentamente practică, în sensul kantian al cuvântului: că trebuie să pună norme pentru viitor, trebuie să corespundă scopurilor, pe care și le propune societatea; ea într-un cuvânt se adresează legislatorului...” [5, p.7-8]. Dar ideea scopului, întrucât ea diriguiește orice activitate omenească, intră în domeniul „rațiunii practice” (Kant), în domeniul filosofiei practice și chiar în domeniul „rațiunii pure”, a filosofiei teoretice.

Același fundamente doctrinare și sisteme de gândire se află la baza concepțiilor lui C.Stere cu referire la originea și esența statului. Pentru gânditor organizarea politică statală, raportată la organizarea comunei primitive, este doar o formă de cooperare socială mai nouă [9, p.52]. Însă această formă nu se poate realiza fără o putere nouă, numită de C.Stere „puterea statului”. Astfel statul, după C.Stere, este o vastă cooperatie socială, care corespunde cerințelor unei stări sociale mai complicate. Vorbind despre stat, C.Stere avea în vedere statul național, care reprezintă cadrul de integrare socială reală, întrucât are bază socială largă.

În aprofundarea concepției sale despre stat și analiza puterii de stat C.Stere pornește de la teze materialiste, citându-i des pe K.Marx și F.Engels, însă se observă limpede că concepția sa teoretică este departe de materialismul istoric. Mai degrabă el a fost influențat de pozitivismul lui A.Comte și școala germană a lui L.Gumplowicz și R. Ihering. După cum a remarcat I.Bădescu, C.Stere a realizat *prima critică radicală a evoluționismului sociologic marxist* și a scos în evidență *rolul revoluționar al clasei mijlocii* [10, p.82-102].

Analizând legitățile generale ce au guvernat procesul evoluției societății umane, C.Stere ajunge la concluzia că presupune mișcarea de la lipsa totală de individualitate, de la lipsa totală a independenței individuale spre o emancipare tot mai pronunțată și o libertate individuală tot mai evidențiată. Cu referire la

corelația dintre *voința și conștiința generală* și *voința și conștiința individuală*, gânditorul consideră că voința și conștiința generală era sortită să reprezinte doar o reflectare a voinței și conștiinței sociale. Totuși, în timpurile noastre individul, poate greu și târziu, dar poate ajunge la conștiința în sine, formându-și o individualitate proprie, care analizează critic voința și conștiința generală în tendința de a ieși de sub dominația acesteia. În acest mod omul ajunge să reprezinte un factor conștient și, într-o anumită măsură, independent în viața socială [8, p.299].

În această ordine de idei, gânditorul afirmă că la un moment dat, datorită modificării structurii omogene a societății, apariției bogaților și săracilor, a sclavilor, a proprietății private și întăririi familiei aparatul primitiv al societății gentile nu a mai putut face față necesităților și psihologiei sociale, făcând astfel războiul să pătrundă în sânul societății și în consecință, în locul manifestării spontane a conștiinței și voinței generale, a apărut organizarea juridică și politică de stat [8, p.327]. Așa dar, „cea dintâi manifestare a voinței de stat apare ca supunerea a unor grupe sociale de către altele și că organizația stăpânirii asupra lor, - statul, se naște odată cu dominația politică și inegalitatea politică și socială” [9, p.46].

Respingând, deci, teoria contractului social a lui J.Locke și J.J.Rousseau, predominantă în acele timpuri, considerând-o ca o „concepție ideală a suveranității statului”, C.Stere este de părere că apariția statului trebuie judecată numai din punct de vedere al adevărului istoric [9, p.35]. Acest adevăr istoric fiind: „Statul n-a fost stabilit printr-o convenție binevolă între „oameni liberi și independenți”, cum crede școala naturală în drept, și mai ales Rousseau. El este un produs al evoluției istorice” [9, p. 61].

Conform opiniilor lui C.Stere esența funcționării statului este materializarea instituțională a conceptului de cooperare socială. El neagă funcția coercitivă a organismului statal, considerând constrângerea ca un mijloc util produsului social. Constrângerea nu asigură dominația, ci ordinea și progresul practic al omenirii [9, p.22]. Astfel, deși recunoaște legătura dintre originea statului și apariția inegalității sociale și politice, deși vede în constrângere un atribut al statului, pentru C.Stere statul este principala formă de cooperare socială prin care se realizează progresul umanității. Este apărută teza că constrângerea statală are funcția de a proteja libertatea și demnitatea individuală. Aici se vede influența școlii istorice a dreptului.

Ca și în cazul în care se expune asupra dreptului, C. Stere considerând acest fapt dificil de făcut totuși, a încercat să formuleze o definiție cu adevărat științifică a statului, bazată pe metode raționaliste, obiective, antiidealiste. „Nu cred că există vreo altă ramură de cunoștințe omenești, în care „cei chemați” să-i cultive, să fi e atât de mulți, ca în știința dreptului. Teoreticienii scriitori de tractate voluminoase și advocați practici, profesori universitari și oameni de afaceri, judecători și politicieni, filosofi și legislatori, – toți sunt, sau trebuie să fie, competenți în

materia dreptului. Literatura juridică, a luat așa o întindere, încât, desigur, nu mai este cu puțință încercarea măcar de a o cunoaște toată” [5, p. 1]. Dar chiar dacă lucrări scrise sunt multe, oricum persistă un fenomen general dominat de „sentimentul unei adânci nesatisfaceri cu starea științei dreptului la toți aceea, care s-au gândit de a trata științificește, în sensul adevărat al cuvântului, vreo chestie oarecare de drept” [5, p. 21]. Astfel, o definiție a statului – menționează el – „pentru a satisface cerințele științifice trebuie să cuprindă toate caracterele esențiale și comune tuturor statelor, caractere care deosebesc statul de toate celelalte asociații omenești” [9, p.8]. Aceste caractere esențiale ar fi:

- Orice stat presupune un popor, o națiune [11].
- Teritoriul. „Fără o sferă de dominațiune exclusivă asupra unui teritoriu determinat, statul nu se poate întemeia” [9, p. 9].
- Organizarea constrângerii sociale. „Tocmai caracterul acesta de autoritate supremă și puterea de constrângere socială deosebește statul de toate celelalte forme de asociație ... Autoritatea și puterea statului sunt în adevăr supreme și ele sunt proprii, neîmprumutate, de sine stătătoare și independente” [9, p.15-16]. Autoritatea sau constrângerea trebuie să fie o stare permanentă de fapt, o ordine pașnică și recunoscută.
- Cel mai principal element – caracterul de monopolizare și organizare a puterii de constrângere socială a statului ca ordine pașnică și recunoscută și ca manifestare a autorității supreme a unui popor.

În baza acestor trăsături C.Stere formulează o definiție „justă și completă a statului: „Statul este o cooperăție socială între oameni liberi, care stabilește și asigură o ordine pacinică în limitele unui teritoriu determinat prin monopolizarea și organizarea puterii de constrângere” sau „Statul este o cooperăție socială întemeiată pe monopolizarea puterii de constrângere” [9, p.18].

Fiind un gânditor cu idei democratice, C.Stere stabilește limita creșterii influenței statului. Statul, după natura lui, nu poate folosi constrângerea în a impune o credință religioasă sau un adevăr științific. Intervenția „puterii materiale a statului în această sferă pur morală și intelectuală” este un abuz [9, p.80]. Așa dar, nu poate fi nici o opoziție iremediabilă emanciparea individuală și creșterea acțiunii statului.

De origini democratice sunt și ideile lui C.Stere referitor la raportul dintre stat și individ. În opinia sa orice intervenție din partea statului nu atinge vre-o libertate individuală, ci cel mult o formă de atârnare se înlocuiește cu alta, mai compatibilă cu adevărata libertate și emancipare individuală. Anume evoluția modalităților de atârnare reprezintă întreg progresul vieții sociale și procesul de emancipare treptată a individului. Totodată, este subliniat faptul că convețuirea socială nu este compatibilă cu libertatea de a face tot ce vrei, care este de fapt o negare a adevăratei libertăți. Iată de ce “libertatea...este dreptul de a face tot ce

legile permit și dacă un cetățean ar putea face și ce ele opresc, el n-ar mai avea libertate, fiindcă și ceilalți ar putea face același lucru” [9, p.84]. În aceste idei se observă calitatea deosebită a lui C.Stere de a îmbina idealismul cu realismul, ceea ce a reușit la puțini gânditori.

Faptul că autorul cursului de drept constituțional nu pune pe primul plan caracterul statului ca instrument de dominație al unei clase sociale asupra celorlalte, ci vede în stat, în primul rând, un instrument de „cooperare socială pozitivă”, destinat să asigure libertatea și emanciparea individuală a tuturor ne arată spiritul democratic al doctrinei sale politice. C.Stere dorea instaurarea în viața socială românească o adevărată libertate democratică și consideră statul ca principalul instrument de triumfarea a suveranității naționale și libertăților individuale. Aceste idei nu sunt depășite nici astăzi.

Referințe bibliografice:

1. Costea Ș., I.Cristea, D.Dumitrescu, M.Larionescu, L.Stanciu, F.Tănăsescu, *Istoria sociologiei românești*, București: Ed. Fundației România de mâine, 2006.
2. Ciobanu R. Învățămintul juridic de la Stere la noi. În: *Academos*, Nr.2, 2015. p. 136.
3. Halippa P. C.Stere în Basarabia // *Viața Românească*, 1931, nr. 1-3, p.33.
4. Bobână Gh. p.81].
5. Stere C. Prefață la: *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*. Iași: Tipografi a H. Goldner, 1897.
6. Ralea Mihai. Constantin Stere. În *Scrieri*. Volumul 5. București: Editura Minerva, 1988.
7. Stere Constantin. Social-democratism sau poporanism? În *Constantin Stere. Documentări politice*. Editor Iurie Colesnic. Chișinău: Editura Muzeum, 2002.
8. Stere Constantin. *Scrieri*. Vol 5, Chișinău, 1995.
9. Stere Constantin *Introducere în studiul dreptului constituțional*. Iași, 1903.
10. Bădescu I., D. Dungaciu, R. Baltasiu, *Istoria sociologiei. Teorii contemporane*. București: Editura Eminescu, 1996
11. Notă: Nu în sens de grupare etnică, C.Stere considerând că o grupare etnică poate fi împărțită între mai multe state, după cum un stat poate avea mai multe grupări etnice.